

نگرش اعضای هیئت علمی و دانشجویان درباره تعداد واحدها و ساعات دروس کارورزی در برنامه کارشناسی رشته کتابداری

حسین مختاری معمار^۱

چکیده: این مقاله تحقیقی به بررسی نحوه نگرش اعضای هیئت علمی و دانشجویان نسبت به تعداد واحدها و ساعات دروس کارورزی در برنامه درسی کارشناسی کتابداری می‌پردازد. پرسش‌های اساسی تحقیق از دو عامل تأثیر تعداد واحدها و ساعات کارورزی در ارتقای کیفی این دروس، و اینکه این دروس تا چه حد مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی هستند سؤال می‌کند. برای انجام تحقیق از روش پیمایشی و تحلیل محتوا استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که جامعه آماری مورد مطالعه نسبت به تأثیر تعداد واحدها و ساعات کارورزی در ارتقای کیفی این درس، نظری در حد متوسط دارند و با این نظر که دروس کارورزی مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی هستند در حدی بالا موافق هستند. همچنین یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که دروس کارورزی تحت نظارت گروه‌های آموزشی کتابداری نیست و جدی گرفته نمی‌شود.

کلیدواژه‌ها: اعضای هیئت علمی، دانشجویان، دروس کارورزی، کتابداری

مقدمه

آموزش رشته‌های مختلف علوم و فنون در نظام آموزش عالی کشور ما بیانگر این واقعیت است که علاوه بر آموزش نظری، به برنامه‌های آموزش عملی و مهارت‌آموزی دانشجویان نیز توجه می‌شود و دانشجویان پذیرفته شده در بیشتر دوره‌های آموزش عالی در کنار کسب دانش‌های نظری، ملزم به گذراندن واحدهای درسی عملی با عنوان کارورزی نیز هستند.

در برنامه آموزش کتابداری در مقطع کارشناسی ۲۳ درس اصلی و تخصصی وجود دارد که ۱۸ درس از آنها

عملی و نظری است. از این ۱۸ درس، وجود ۶ درس عملی (شامل ماشین‌نویسی‌های فارسی و لاتین در ۴ واحد، کارورزی‌های ۱ و ۲ و ۳ و ۴ در ۱۲ واحد) حکایت از آن دارد که کتابداری رشته و حرفه‌ای تجربه‌مدار است و در آن دانشجو موظف است آنچه در دوران تحصیل در کلاس و از منابع گوناگون دیگر به صورت نظری فراگرفته، در مرحله‌ای به بوته آزمایش و تجربه بگذارد و با انجام کارهای عملی دانش خود را

۱. عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

مقایسه نظرات این دو گروه درباره موضوع تحقیق.

اهمیت و ضرورت پژوهش

مسئولیت تعیین دروس و محتوای آنها در رشته‌های گوناگون را شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بر عهده دارد؛ هر چند مسئولیت بازنگری و پیشنهاد تغییر در دروس و محتوای آنها از چندی پیش به گروه‌های آموزشی واگذار شده است. به هر حال، هر نهاد و مؤسسه آموزشی باید هر چند وقت یکبار بازخورد محتوا و نوع دروس رشته‌هایی را که خود تعیین کرده بسنجد و در صورت لزوم تغییرات لازم را در آنها اعمال کند.

وجود ۱۲ واحد درس کارورزی در میان ۵۸ واحد درس تخصصی و اجباری رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی نشان از اهمیت این دروس در دوره کارشناسی این رشته است. هر دانشجو به ازای این ۱۲ واحد باید معادل ۸۱۶ ساعت در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به کارورزی بپردازد و آموخته‌های نظری خود را به مرحله عمل در آورد. این مدت زمان فرصت مناسبی است تا دانشجو تجربیات لازم را کسب کند؛ اعتماد به نفس را به دست آورد؛ محیط کار و عمل و روابط حاکم بر آن را بشناسد؛ و در نهایت، به عنوان فردی متخصص وارد بازار کار شود.

در این تحقیق معلوم خواهد شد که آیا دانشجویان و اعضای هیئت علمی این رشته از تعداد واحدها و ساعات این دروس رضایت دارند یا نه؛ همچنین یافته‌های این تحقیق روشن خواهد کرد که آیا اصولاً دروس کارورزی مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی دانشجویان هست یا نه؟

بدیهی است نتایج تحقیق هر چه باشد می‌تواند در تجدید نظر در محتوای دروس کارورزی به برنامه‌ریزان درسی شورای عالی برنامه ریزی آموزش عالی کمک کند تا با تکیه بر نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان این رشته در جهت دهی بیشتر دروس کارورزی به سمت دستیابی به اهداف و برآوردن

تعمیق و تحکیم بخشد. لازم به ذکر است که دروس کارورزی دروس مستقلی هستند و ساعاتی که دانشجو باید برای گذراندن آنها صرف کند به غیر از ساعاتی است که در قسمت عملی هر درس از نوع عملی و نظری یا فقط عملی صرف می‌کند.

بیان مسئله

از دروس تخصصی اجباری کتابداری در مقطع کارشناسی ۴ درس با عنوان کارورزی (قسمت اول تا چهارم) هر کدام به میزان ۳ واحد و جمعاً به میزان ۱۲ واحد وجود دارد. وجود این تعداد واحد نشان از اهمیت دروس کارورزی در دوره کارشناسی رشته کتابداری دارد. اهمیت این مسئله وقتی بیشتر می‌شود که بدانیم: «زمان هر واحد درسی... از نوع کارورزی ۶۸ ساعت در طول ترم می‌باشد» (۶:۷). با این حساب هر دانشجو به ازای ۱۲ واحد دروس کارورزی باید معادل ۸۱۶ ساعت در بخش‌های مختلف کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی «زیر نظر مدرسان مسئول و سرپرستان کتابخانه‌ها» به کارورزی اشتغال ورزد تا «مهارت‌های لازم برای انجام امور و اداره کتابخانه» را کسب کند (۷: ۵۵-۵۶ و ۶۶-۶۷).

۸۱۶ ساعت کارورزی برای هر دانشجو مدت زمان قابل توجهی است و باید معلوم شود که این مدت زمان صرف انجام چه فعالیت‌هایی می‌شود و دانشجو آموخته‌های خود را چگونه به کار می‌گیرد و چه مهارت‌هایی کسب می‌کند و آیا اصولاً مدت زمان صرف شده در آماده‌سازی دانشجویان برای ورود به بازار کار، آن‌گونه که پیشتر گفته شد، تأثیرگذار است یا نه؟

هدف پژوهش

هدف اصلی این تحقیق کسب آگاهی از نظر اعضای هیئت علمی و دانشجویان دوره کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی غیر علوم پزشکی مستقر در تهران و مراکز استان‌ها درباره تعداد واحدها و ساعات دروس کارورزی مقطع کارشناسی است و همچنین

و تحصیلات مسئولان کارورزی‌ها در کتابخانه‌ها برای هدایت و ارزیابی بسیار مؤثر است (۳).

محمد حسین گنجیان (۱۳۵۳) تحقیقی دربارهٔ فایدهٔ تحصیلات کارشناسی ارشد علوم کتابداری دانشگاه تهران انجام داد که خلاصه‌ای از آن در قالب مقاله‌ای با عنوان «مشکلات آموزش کتابداری در ایران» منتشر شد. وی در تحقیق خود دربارهٔ کارورزی به نقایص و نکاتی به شرح زیر دست یافته است: «انجام ندادن کارهای مدیریت، افراط در فهرست‌نویسی و عدم تعادل در کار... اکثر کتابداران معتقدند که کارورزی در کتابخانه، جز بیگاری کشیدن از دانشجویان و انجام کارهای عقب افتاده چیزی نیست و جنبهٔ آموزش عملی خود را از دست داده است، و اکثر خواستار تغییر شرایط کارورزی می‌باشند و انتخاب کتابخانه‌های با صلاحیت و نظارت مستقیم گروه آموزش کتابداری را در آن دخیل می‌دانند» (۵۱۴:۶-۵۲۶).

علی سینیایی (۱۳۵۵) در مقاله‌ای بر لزوم کتابخانه‌های مجهز برای تلفیق نظر و عمل تأکید دارد: «کتابداری از علوم عملی و حرفه‌ای است و در آموزش آن باید دانش حرفه‌ای و تجربه تلفیق شود تا نتیجهٔ مثبت به دست آید... علاوه بر آن لازم است کتابخانه‌های مجهزی وجود داشته باشند که دانشجویان در آنها دوره‌های کارورزی را بگذرانند... وی سپس کمبود کتابخانه‌های مجهز برای کارورزی را موجب توقف افزایش دانش حرفه‌ای دانشجویان دانسته و اظهار می‌دارد: «دانشجویانی که بدین ترتیب در رشتهٔ کتابداری تحصیل می‌کنند، خصوصاً در شهرستان‌ها از داشتن کتابخانه‌های مجهز که به عنوان نمونه مورد استفادهٔ کارورزی قرار گیرند محروم هستند و بدین‌سان فرصت این را که به کمک تجربهٔ عملی مفید و آموزنده دانش حرفه‌ای خود را بالا ببرند نمی‌یابند» (۲۶۸:۴).

محمود حقیقی (۱۳۷۲) ضمن صحبت از دروس کارورزی بیان می‌کند: «اختصاص ۱۴ واحد به

نیازهای آموزشی اقدام کنند؛ همچنین در خصوص گروه‌های مستقل آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی سراسر کشور که به طور مستقل درصدد بازنگری دروس و محتوای آنها هستند.

پرسش‌های اساسی پژوهش

- ۱- از نظر اعضای هیئت علمی و دانشجویان تعداد ساعات و واحدهای دروس کارورزی چه اندازه در ارتقای کیفی این دروس نقش دارند؟
- ۲- از نظر اعضای هیئت علمی و دانشجویان، دروس کارورزی تا چه حد مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی هستند؟

پیشینه تحقیق در ایران

رابرت براندین (۱۳۷۲) در مقاله‌ای به ارزش کارورزی در تدریس و یادگیری روش‌های مصاحبه مرجع تأکید می‌کند و به شناسایی روش‌های گوناگون ارائهٔ این گونه تجربیات می‌پردازد. این مقاله همچنین ضمن مطالعهٔ برنامه‌های آموزشی چند مدرسهٔ کتابداری، به طرح‌ریزی یک برنامه کارورزی احتمالی در بخش مرجع پرداخته است (۳۶۳:۱-۳۸۲).

مصیب سامانیان (۱۳۷۵) در تحقیقی نظرات دانشجویان و مدرسان دروس عملی کتابداری را دربارهٔ کمیت و کیفیت دروس عملی (کارورزی، مجموعه سازی، آماده سازی و تنظیم مواد، مرجع) در مقطع کارشناسی کتابداری در دانشگاه‌های دولتی اصفهان، تبریز، تهران، شیراز، شهید چمران اهواز و مشهد بررسی کرده است. مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق چنین است: میان تعداد دانشجویان اختصاص داده شده به هر استاد درس عملی و کیفیت یادگیری دانشجویان رابطهٔ معکوس وجود دارد. کمیت اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در حد متوسط و کیفیت آن برای هدایت و ارزشیابی بخش‌های عملی دروس مناسب است. نسبت مطلوب مسئولان کارورزی به دانشجویان در کتابخانه‌ها برای هدایت و ارزیابی کارورزی‌ها ۱ به ۱۰ است. تجربه

۱- قبل از تقلیل واحدهای دوره کارشناسی، تعداد واحدهای دروس کارورزی به ۱۴ واحد بالغ می‌شد.

که بخشی از کار عملی ست و باید در تمام برنامه‌های دوره کارشناسی ارشد در امریکا اجرا شود، بررسی می‌کند. فصل‌های این مقاله شامل کارورزی در کتابخانه؛ یک نگاه تاریخی؛ وضعیت کار عملی در مدارس کتابداری معتبر؛ فرایند ارزیابی و سرپرستی کارورزی؛ کارورزی در کوشنیز کالج و نتیجه‌گیری و پیشنهادهاست (۸).

کارل شمود^۲ (۱۹۸۶) در مقاله خود، کارورزی را وسیله‌ای برای آموزش حرفه‌ای تلقی می‌کند. مقاله او بعد از یک دوره مطالعه در دو کتابخانه دانشگاهی امریکایی، ارزش کارورزی را به عنوان ابزار آموزشی حرفه‌ای بررسی می‌کند. سپس، ویژگی‌ها و مزایای برجسته یک برنامه کارورزی را مشخص می‌کند و به توسعه احتمالی چنین برنامه‌ای در استرالیا توجه می‌شود (۱۱: ۱۸۹-۱۹۴).

جک لاین مک دونالد^۳ (۱۹۸۷-۱۹۸۵) در تحقیقی با عنوان «کارهای عملی در آموزش حرفه‌ای کتابداری...» نیاز به کارورزی و طرحی برای کارورزی استاندارد را بررسی کرده است. هدف این تحقیق نیاز به کار عملی در آموزش حرفه‌ای کتابداری، تعیین وظایف و رویه‌هایی که در هر برنامه کارورزی منظور می‌شوند، طرح یک برنامه نمونه و اجرای کارورزی در یک کتابخانه عملکردی عنوان شده است. داده‌ها از جستجو در مطالب گردآوری شده و با استفاده از توزیع پرسشنامه‌ای که میان دانشجویان فعلی کتابداری و میان فارغ‌التحصیلان و مدیران مدارس کتابداری و مدیران کتابخانه‌های کانادا، جمع‌آوری گردیده است. یافته‌های این تحقیق متأسفانه به دست نیامد (۹).

دبورا ریچی و پاتریشا وارن^۴ (۱۹۹۷) به کارورزی از دید یک کتابدار مرجع و یک دانشجو نگاه کرده‌اند. این دو مقاله، درباره کارورزی با کارهای عملی برای دانشجویان

کارآموزی دانشجویان در کتابخانه‌ها در صورتی می‌توانست موفق باشد که کتابخانه‌های مجهزی در انجام موفقیت‌آمیز این کارورزی‌ها، گروه‌های آموزشی کتابداری را یاری می‌دادند. واقعیت این است که تعداد کتابخانه‌های مجهز چندان نیست که امکانات گذراندن چهار نوع کارورزی را برای دانشجویان فراهم آورد. آنچه مسلم است اینکه وجود واحدهای عملی در کنار واحدهای نظری، به‌ویژه در این رشته، ضرورت دارد؛ اما در شرایط فعلی این کارورزی‌ها اغلب به صورت یکسان و تکراری و ملال آور گذرانده می‌شوند. برای رفع این مشکل آقای حقیقی پیشنهاد می‌کند که: «یک راه حل این است که نیمی از این واحدها با دروس نظری جایگزین شوند، اما راه حل منطقی‌تر اینکه کتابخانه‌های مراکز آموزشی کتابداری آنقدر تقویت و تجهیز گردند که قسمت قابل ملاحظه‌ای از واحدهای کارورزی در خود آنها قابل گذراندن باشد» (۲: ۲۷).

حسن کیانی (۱۳۷۶) در مقاله‌ای ضمن نیکو شمردن نقش کارورزی، برای اجرای صحیح دروس کارورزی و برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده، وجود تشکیلات منسجم در گروه‌های آموزشی را ضروری می‌داند تا ضمن اعمال کنترل‌های صحیح، بر کارورزی دانشجویان نظارت داشته باشند. کیانی با اشاره به مسئولیتی که در اجرای دروس کارورزی دانشجویان داشته است، از زبان آنان اذعان می‌دارد که مسئولان کتابخانه‌ها بر انجام کارهای ابتدایی در بخش‌های مختلف کتابخانه مانند میز امانت و بخش آماده سازی تأکید دارند و نه کمک در انجام جدی کارهایی مانند فهرست‌نویسی، مرجع، سفارش‌ها، نشریات، رایانه و... و بدین ترتیب در تعدادی از کتابخانه‌ها دروس کارورزی به بیگاری کشیدن از دانشجو و انجام کارهای ابتدایی و عقب افتاده کتابخانه تبدیل شده است (۵: ۳۵-۴۹).

پیشینه در خارج از ایران

لونی کایون^۱ (۱۹۸۰) در مقاله‌ای تلفیق کار کلاسی با کار میدانی را لازم می‌داند. مقاله او نقش کارورزی را

1. Coburn, Louis
2. Schmude, Karl
3. MacDonald, Jacqueline
4. Debora Richey and Patricia Warren

در نهایت برای هر یک از پرسش‌های اساسی، جدول تهیه و میانگین متوسط آنها با میانگین لیکرت مقایسه شد. همچنین به منظور بررسی توافق یا عدم توافق نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان برای هر یک از سؤالات، جدول توافقی تنظیم شد و آزمون مجذور خی به عمل آمد.

یافته‌های پژوهش و تحلیل آنها

به منظور پاسخ‌یابی به دو پرسش اساسی پژوهش، تعداد ۱۷ سؤال دربارهٔ موارد زیر در پرسشنامه مطرح شده است:

- سؤال ۱. تعداد واحدهای درس کارورزی قسمت اول (۳ واحد)
- سؤال ۲. تعداد واحدهای درس کارورزی قسمت دوم (۳ واحد)
- سؤال ۳. تعداد واحدهای درس کارورزی قسمت سوم (۳ واحد)
- سؤال ۴. تعداد واحدهای درس کارورزی قسمت چهارم (۳ واحد)
- سؤال ۵. تعداد واحدهای دروس کارورزی ۱ و ۲ و ۳ و ۴ (۱۲ واحد)
- سؤال ۶. مدت زمان اختصاص داده شده به درس تهیه و سفارش در کارورزی قسمت اول (۴۰ ساعت)
- سؤال ۷. مدت زمان اختصاص داده شده به درس طبقه‌بندی در کارورزی قسمت دوم (۱۶۶ ساعت)
- سؤال ۸. مدت زمان اختصاص داده شده به دیگر دروس کارورزی قسمت دوم (۳۸ ساعت)
- سؤال ۹. مدت زمان اختصاص داده شده به درس فهرست‌نویسی در کارورزی قسمت اول (۹۶ ساعت)
- سؤال ۱۰. مدت زمان اختصاص داده شده به درس فهرست‌نویسی در کارورزی قسمت سوم (۱۰۰ ساعت)
- سؤال ۱۱. مدت زمان اختصاص داده شده به درس فهرست‌نویسی در کارورزی قسمت چهارم (۹۴ ساعت)
- سؤال ۱۲. مدت زمان اختصاص داده شده به درس مراجع عمومی فارسی و عربی در کارورزی قسمت اول

مدارس عالی کتابداری از دید کتابدار مرجع و از دید دانشجو بحث می‌کنند. نکات اصلی مورد بحث عبارت است از: برنامه‌ریزی اولیه، فرایند مصاحبه، اهداف و وظایف، نیاز به ارزیابی، آموزش، شیوه کار و پیشنهادهایی برای بهبود شیوه کارورزی (۱۰: ۱۰۷-۱۱۵).

روش پژوهش و جامعه آماری

در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری اطلاعات دربارهٔ طرز فکر جامعه آماری از روش پیمایشی از نوع توصیفی و برای پی بردن به محتوای دروس کارورزی از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

جامعه آماری مورد بررسی ۸ گروه آموزشی را شامل می‌شود. به فرض اینکه هر گروه به طور متوسط دارای ۷ نفر عضو هیئت علمی و ۲۵ نفر دانشجو باشد که کارورزی ۴ را انتخاب نموده‌اند، کل جامعه آماری بالغ بر ۵۶ نفر عضو هیئت علمی و ۲۰۰ دانشجو شد.

ابزار گردآوری داده‌ها

برای بررسی نظرات جامعه آماری مورد نظر دربارهٔ دروس کارورزی پرسشنامه‌ای از نوع متریک دارای ۱۷ سؤال بسته و یک سؤال باز تهیه شد. از مجموع ۵۶ پرسشنامه ارسالی و ویژهٔ اعضای هیئت علمی ۴۲ پرسشنامه و از مجموع ۲۰۰ پرسشنامه ارسالی ویژهٔ دانشجویان ۱۴۱ پرسشنامه و در مجموع ۱۸۳ پرسشنامه تکمیل و عودت داده شد.

همچنین به منظور پی بردن به محتوا و شرح دروس کارورزی از «مشخصات کلی، برنامه و سرفصل‌های دروس دوره کلاس‌شناسی کتابداری مصوب بیست و چهارمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» استفاده شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تنظیم پرسشنامه از مقیاس اندازه‌گیری طیف لیکرت استفاده شده است. پرسشنامه‌های تکمیل شده پس از دریافت جمع‌بندی شد؛ و سپس با کمک نرم‌افزار آماری SPSS، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها انجام گردید.

(۶۴ ساعت)

سؤال ۱۷. دروس کارورزی به عنوان تقویت کننده

مهارت های عملی

سؤال ۱۳. مدت زمان اختصاص داده شده به درس
مراجع عمومی غیرفارسی در کارورزی قسمت سوم
(۷۲ ساعت)

تحلیل سؤالات پرسشنامه

پرسش اول

پرسش اساسی اول ۱۵ سؤال دارد و تأثیر تعداد
ساعات و واحدهای دروس کارورزی را در ارتقای کیفی
ایین دروس می سنجد. پاسخ های این ۱۵ سؤال در
جدول زیر درج شده است.

سؤال ۱۴. مدت زمان اختصاص داده شده به درس
مراجع تخصصی در کارورزی قسمت چهارم (۱۰۸
ساعت)
سؤال ۱۵. مدت زمان اختصاص داده شده به درس
انتخاب کتاب در کارورزی قسمت سوم (۳۸ ساعت)
سؤال ۱۶. درس کارورزی به عنوان مکمل دروس
نظری

جدول ۱. نظرات اعضای هیئت علمی در پاسخ به پرسش اساسی اول

نوع پاسخ شماره سؤال	کاملاً موافق	موافق	حد وسط (بدون نظر)	مخالف	کاملاً مخالف	جمع	میانگین مشاهده
۱	۵	۱۹	۲	۱۲	۲	۴۰	۳/۳۲
۲	۴	۲۰	۲	۱۲	۲	۴۰	۳/۳۰
۳	۶	۱۶	۳	۱۴	۲	۴۱	۳/۲۴
۴	۴	۱۸	۲	۱۶	۲	۴۲	۳/۱۴
۵	۳	۱۷	۲	۱۵	۴	۴۱	۳/۰۰
۶	۲	۱۷	۴	۱۵	۱	۳۹	۳/۱۰
۷	۱	۱۳	۳	۲۴	۰	۴۱	۲/۷۸
۸	۲	۱۱	۵	۲۰	۱	۳۹	۲/۸۲
۹	۳	۱۶	۵	۱۵	۱	۴۰	۳/۱۳
۱۰	۴	۱۳	۴	۱۸	۱	۴۰	۳/۰۲
۱۱	۴	۱۵	۴	۱۶	۱	۴۰	۳/۱۲
۱۲	۶	۱۱	۵	۱۷	۱	۴۰	۳/۱۰
۱۳	۶	۱۳	۳	۱۸	۱	۴۱	۳/۱۲
۱۴	۴	۹	۳	۲۴	۱	۴۱	۲/۷۸
۱۵	۴	۱۷	۶	۱۳	۰	۴۰	۳/۳۰
جمع	۵۸	۲۲۵	۵۳	۲۴۹	۲۰	۶۰۵	X=۳/۰۸

و نگرشی در حد متوسط هستند. میانگین کلی ۳/۰۸ نیز
حاکمی از آن است که در مجموع این گروه از جامعه
آماري، نظری نه کاملاً مثبت و نه کاملاً منفی نسبت به
پرسش اساسی اول ابراز داشته اند، یعنی نسبت به تعداد
واحدها و ساعات دروس کارورزی نظری در حد
متوسط دارند.

نگاهی به جدول ۱ و میانگین های مندرج نشان
می دهد، اعضای هیئت علمی درباره سه سؤال ۷، ۸ و
۱۴ که به مدت زمان اختصاص یافته به درس طبقه بندی
(۱۶۶ ساعت) و دیگر دروس (۳۸ ساعت) در کارورزی
قسمت دوم و مراجع تخصصی در کارورزی قسمت
چهارم (۱۰۸ ساعت) نظری پایین تر از حد متوسط و
مخالف دارند، ولی در خصوص بقیه سؤالات دارای نظر

جدول ۲. نظرات دانشجویان درباره پرسش اساسی اول

نوع پاسخ شماره سؤال	کاملاً موافق	موافق	حد وسط (بدون نظر)	مخالف	کاملاً مخالف	جمع	میانگین مشاهده
۱	۱۸	۵۷	۲۰	۳۶	۱۰	۱۴۱	۳/۲۶
۲	۱۸	۵۸	۲۳	۳۰	۱۰	۱۳۹	۳/۳۱
۳	۱۹	۵۹	۲۴	۲۹	۱۰	۱۴۱	۳/۲۴
۴	۱۹	۵۸	۲۰	۳۲	۱۲	۱۴۱	۳/۲۸
۵	۲۱	۴۲	۲۲	۴۱	۱۵	۱۴۱	۳/۰۹
۶	۹	۶۲	۲۱	۴۰	۸	۱۴۰	۳/۱۷
۷	۷	۴۵	۱۹	۵۷	۱۲	۱۴۰	۲/۸۴
۸	۲	۴۷	۳۲	۴۵	۱۲	۱۳۸	۲/۸۷
۹	۱۲	۶۴	۱۷	۴۰	۷	۱۴۰	۳/۲۴
۱۰	۱۶	۴۸	۱۴	۴۷	۱۵	۱۴۰	۳/۰۲
۱۱	۱۲	۵۰	۲۳	۴۶	۸	۱۳۹	۳/۰۸
۱۲	۱۳	۶۵	۱۶	۳۹	۶	۱۳۹	۳/۲۸
۱۳	۱۳	۵۹	۱۸	۴۲	۸	۱۴۰	۳/۱۹
۱۴	۱۷	۴۷	۲۳	۴۴	۹	۱۴۰	۳/۱۳
۱۵	۱۳	۶۵	۲۳	۲۶	۱۰	۱۳۷	۳/۳۳
جمع	۲۰۹	۸۲۶	۳۱۵	۵۹۴	۱۵۲	۲۰۹۶	$X = ۳/۱۶$

جدول ۱۶۶ ساعت به درس طبقه‌بندی و ۳۸ ساعت به دیگر دروس در کارورزی صحیح نیست و جامعه آماری مورد پژوهش آن را تأیید نمی‌کند و لازم است در این خصوص تجدید نظر به عمل آید. لازم به ذکر است که پژوهش حاضر در صدد این نیست که برای عدم رضایت‌های ابراز شده علت‌یابی کند، چرا که این خود مستلزم پژوهشی دیگر است.

به‌منظور بررسی توافقی یا عدم توافقی نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان درباره سؤالات پرسش اساسی اول، جداول توافقی زیر تنظیم و آزمون مجذور خی به عمل آمد.

جدول ۳. جدول توافقی (X²) نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان درباره پرسش اساسی اول

جامعه آماری	نوع پاسخ	کاملاً موافق	موافق	حد وسط (بدون نظر)	مخالف	کاملاً مخالف	جمع
جمع اعضای هیئت علمی	۵۸ ۵۹/۸	۲۲۵ ۲۳/۴	۵۳ ۱۰/۴۸	۲۴۹ ۱۹/۱۹	۳۸/۵	۸/۸۸	۶۰۵
جمع دانشجویان	۲۰۹ ۲۰۷/۱	۸۲۶ ۸۱۵/۵	۳۱۵ ۳/۰۴	۵۹۴ ۲۸۵/۵	۵۵/۲	۲/۵۹	۲۰۹۶
جمع	۲۶۷	۱۰۵۱	۳۶۸	۸۴۳	۱۷۲	۲۷۰۱	

$$X^2 = ۵۰/۴$$

$$X^2 = ۹/۴۹$$

$$df = ۴$$

$$a = ۰/۰۵$$

دارد. معلوم است که این تفاوت در شدت نظرات میان دو گروه است و الا نظرات هر دو گروه در یک راستاست. به عبارت دیگر، علی‌رغم همسو بودن نظرات هر دو گروه، شدت نظرات آنها متفاوت است.

پرسش اساسی دوم

پرسش اساسی دوم شامل سؤال‌های ۱۶ و ۱۷ است و نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان را در خصوص این موضوع که دروس کارورزی تا چه حد می‌توانند مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی باشند، می‌سنجد.

هر چند میانگین‌های کل به دست آمده از نظرات دو گروه جامعه آماری (۳/۱۶ و ۳/۰۸) در جداول ۱ و ۲ فقط ۰/۰۸ اختلاف را نشان می‌دهد و حاکی از رضایت جامعه آماری مورد مطالعه در حد متوسط نسبت به پرسش اساسی مطرح شده است در عین حال، به استناد محاسبه‌ی χ^2 در دو جدول توافقی فوق معلوم می‌شود که χ^2 محاسبه شده ($\chi^2 = 50/4$) در سطح معناداری $\alpha = 0/5$ و درجه آزادی $df = 4$ از χ^2 دو بحرانی ($\chi^2 = 9/49$) بزرگتر و بیشتر است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که درباره فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار درباره سؤالات، تفاوت معناداری میان نظرات دو دسته از جامعه آماری مورد بررسی وجود

جدول ۴. نظرات اعضای هیئت علمی درباره پرسش اساسی دوم

نوع پاسخ شماره سؤال	کاملاً موافق	موافق	حد وسط (بدون نظر)	مخالف	کاملاً مخالف	جمع	میانگین مشاهده
۱۶	۲۰	۵۰	۱۱	۱۲	۵	۱۳۶	۴/۰۶
۱۷	۱۹	۵۴	۶	۵	۷	۱۳۷	۴/۲۰
جمع	۳۹	۱۰۴	۱۷	۱۷	۱۲	۲۷۳	$X = 4/13$

نگاهی به میانگین‌های جدول فوق و میانگین کل ۴/۵۵ نشان می‌دهد که اعضای هیئت علمی با این نظر که «دروس کارورزی مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی‌ست، در حدی بالا موافق هستند».

جدول ۵. نظرات دانشجویان درباره پرسش اساسی دوم

نوع پاسخ شماره سؤال	کاملاً موافق	موافق	حد وسط (بدون نظر)	مخالف	کاملاً مخالف	جمع	میانگین مشاهده
۱۶	۵۸	۵۰	۱۱	۱۲	۵	۱۳۶	۴/۰۶
۱۷	۶۵	۵۴	۶	۵	۷	۱۳۷	۴/۲۰
جمع	۱۲۳	۱۰۴	۱۷	۱۷	۱۲	۲۷۳	$X = 4/13$

برای حصول اطمینان از توافق یا عدم توافق نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان در خصوص سؤالات پرسش اساسی دوم، جدول توافقی زیر تنظیم شد و آزمون مجذور χ^2 به عمل آمد.

میانگین‌های جدول ۵ و میانگین کل ۴/۱۳ نیز نگرش موافقت‌آمیز دانشجویان را نسبت به پرسش اساسی دوم مبنی بر اینکه «دروس کارورزی مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی‌ست»، تأیید می‌کند.

این دو گروه است و گروه نظرات هر دو گروه در یک راستا است. به کلامی دیگر، این دو گروه از جامعه آماری در این مورد مخالف یکدیگر نیستند، نظرات آنها همسو است ولی شدت نظرات آنها با یکدیگر متفاوت است. میانگین‌های به دست آمده از نظرات این دو دسته از جامعه آماری (۴/۴۵۵ و ۴/۱۳) نیز همسو بودن نظرات آنها را نشان می‌دهد که در حدی بالا نظر موافق ابراز داشته‌اند.

جدول ۶. جدول توافقی (X²) نظرات اعضای هیئت

علمی و دانشجویان درباره پرسش اساسی دوم

نوع پاسخ	کاملاً موافق	موافق	جمع
شماره سؤال			
جمع اعضای هیئت علمی	۳۹ ۰/۳۵	۴۳ ۰/۴۱	۸۲
جمع دانشجویان	۱۲۳ ۰/۱۳	۱۰۴ ۰/۱۱	۲۲۷
جمع	۱۶۲	۱۴۷	۳۰۹

نظرها و پیشنهادهای ارائه شده به وسیله دانشجویان و تحلیل آن

همان‌طور که در صفحات قبل نیز آمد، سؤال آخر پرسشنامه یک سؤال باز است، به این مضمون که «انتظار شما به عنوان استاد / دانشجوی کتابداری از درس کارورزی چیست؟» هیچ یک از اعضای هیئت علمی جامعه مورد مطالعه به این سؤال پاسخ نداده‌اند، ولی تعدادی از دانشجویان نظرها و پیشنهادهایی ارائه کرده‌اند که حائز اهمیت است و می‌توان آنها را به شرح جدول ۷ جمع‌بندی و خلاصه کرد:

با نگاهی به جدول توافقی ۶، که نظرات جامعه آماری را در خصوص این پرسش که «دروس کارورزی تا چه حد مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی هستند؟» منعکس می‌کند، معلوم می‌شود که خی دو محاسبه شده ($\chi^2 = 10/8$) با درجه آزادی $df=1$ و در سطح معناداری $\alpha=5\%$ از خی دو بحرانی ($\chi^2_{0.05} = 3/84$) بیشتر است. این بدان معناست که درباره فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار، تفاوت معناداری میان نظرات دو دسته جامعه آماری مورد پژوهش وجود دارد. این تفاوت، در شدت نظرات

جدول ۷. نظرها و پیشنهادهای ارائه شده به وسیله دانشجویان و فراوانی آنها

ردیف	نظرها و پیشنهادهای	فراوانی
۱	درس کارورزی بدون نظرات از سوی گروه ارائه می‌شود.	۱۸
۲	کتابخانه‌ها، کارورز را به عنوان پادو و برای بیکاری و انجام کارهای موقه می‌پذیرند.	۱۰
۳	انتظار داریم که یاد بگیریم و مهارت به دست آوریم.	۱۰
۴	در کارورزی وقت زیادی از دانشجو تلف می‌شود. بهتر است ساعات کارورزی کاهش پیدا کند.	۱۰
۵	درس کارورزی نه از سوی استادان گروه‌ها نه از سوی کتابداران جدی گرفته نمی‌شود.	۶
۶	شیوه ارائه درس کارورزی صحیح نیست و کیفیت لازم را ندارد.	۴
۷	ایجاد ضوابط و نظارت بر روال کار کتابخانه‌هایی که کارورز قبول می‌کنند ضرورت است.	۳
۸	دانشجو اجبار و الزامی به پیگیری و یادگیری درس کارورزی احساس نمی‌کند.	۲
۹	قبل از شروع کارورزی یک جلسه توجیهی به وسیله استاد راهنما تشکیل شود.	۲
۱۰	در دانشکده، کارگاهی برای انجام درس کارورزی ایجاد شود.	۲
۱۱	کتابخانه‌ها شرح وظایف کارورزی را رعایت نمی‌کنند.	۲

تحلیل

جدول ۷ نظرها و پیشنهادهای دانشجویان را با فراوانی‌هایی از ۱۸ (بیشترین فراوانی) تا ۲ (کمترین فراوانی) منعکس می‌سازد. اندکی تعمق در آنها حاکی از این است که دروس کارورزی در گروه‌های آموزشی کتابداری جدی گرفته نمی‌شود. وقتی ۱۲ واحد درسی کارورزی معادل ۸۱۶ ساعت جدی گرفته نشود و بدون نظارت گروه رها شود، طبیعی‌ست که شیوه‌ارائه آن درس صحیح نیست؛ شرح وظایف در کتابخانه‌ها رعایت نمی‌شود؛ از دانشجو برای انجام کارهای پیش‌پاافتاده و معوقه بیگاری می‌کشند؛ دانشجو ضمن کار مهارتی کسب نمی‌کند؛ وقتش تلف می‌شود؛ تعداد واحدها زیاد به نظر می‌رسد... در چنین صورتی، از دانشجو چه انتظاری می‌توان داشت؟ جز اینکه دروس کارورزی را تفریح و سرگرمی و امکانی برای پرکردن واحدهای درسی تلقی کند؟ از اینکه به‌خاطر کسب نمره تن به بیگاری داده احساس حقارت و سرافکنندگی نماید؟ نسبت به حرفه‌ای که در آینده وارد بازار کارش خواهد شد احساسی نامطبوع داشته باشد؟... و طبیعی‌ست چون نتوانسته آموخته‌های نظری خود را در عرصه عمل به محک تجربه بکشد، چیرگی و زبردستی لازم در حرفه را به‌دست نخواهد آورد؛ اعتماد به نفس نخواهد داشت؛ بازار واقعی کار را نخواهد شناخت؛ و قادر نخواهد بود به پیشبرد اهداف حرفه کمک کند. اینجاست که اهداف و اهمیت دروس کارورزی زیر سؤال می‌رود و از ارزش ساقط می‌گردد. و این نقطه، آغاز فاجعه برای حرفه کتابداری‌ست.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این پژوهش نظرات اعضای هیئت علمی و دانشجویان درباره تعداد واحدها و ساعات کارورزی بررسی شد. برای این کار ۱۷ سؤال بسته و یک سؤال باز برای پاسخ‌گویی به دو پرسش اساسی تنظیم و مطرح شد. از جمع‌بندی پاسخ‌های به‌دست آمده نتیجه گرفته

می‌شود که، اعضای هیئت علمی و دانشجویان نسبت به تأثیر تعداد واحدها و ساعات کارورزی در ارتقای کیفی این دروس، نظری در حد متوسط دارند و با این نظر که دروس کارورزی مکمل دروس نظری و موجب تقویت مهارت‌های عملی هستند در حدی بالا موافقت. از سوی دیگر با تحلیل پاسخ‌های داده شده به سؤال باز پرسشنامه معلوم شد که به‌طور کلی دروس کارورزی در گروه‌های آموزشی کتابداری جدی گرفته نمی‌شود و سرنوشت ۱۲ واحد درس از این نوع نه به عهده گروه‌های آموزشی، نه کتابخانه‌های محل کارورزی و نه هیچ مقام مسئول دیگری نیست.

تنها راه حل کلی برای خروج از این وضعیت این است که «گروه‌های آموزشی باید دروس کارورزی را جدی بگیرند علاوه بر اینکه، استاد راهنمای دروس کارورزی باید:

۱. به شرح درس و وظایف پیش بینی شده در هر قسمت از کارورزی توجه کند.
۲. با مراجعه و نظارت نزدیک بر نحوه انجام کارورزی دانشجویان، کتابخانه‌های محل کارورزی را

اعضای هیئت علمی و دانشجویان
نسبت به تأثیر تعداد واحدها و
ساعات کارورزی در ارتقای کیفی
این دروس، نظری در حد متوسط
دارند و با این نظر که دروس
کارورزی مکمل دروس نظری و
موجب تقویت مهارت‌های عملی
هستند در حدی بالا موافقت.

ملازم به رعایت محتوا و شرح درس‌های مربوطه سازد.

۳. بر زمان و ساعات تعیین شده برای کارورزی نظارت و کنترل داشته باشد.

۴. کتابخانه‌های محل کارورزی را بر اساس ضوابطی

- دانشگاه‌های ایران در دو دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی و نکات لازم در اصلاح و بهبود وضعیت موجود. **فصلنامه پیام کتابخانه**، دوره هفتم، ۲ (تابستان ۱۳۷۶): ۳۵-۴۹.
۶. گنجیان، محمد حسین (۱۳۵۳). "مشکلات آموزش کتابداری در ایران". **نامه انجمن کتابداران ایران**، دوره هفتم، ۴ (زمستان ۱۳۵۳): ۵۱۴-۵۲۶.
۷. وزارت فرهنگ و آموزش عالی. شورای عالی برنامه‌ریزی. **مشخصات کلی، برنامه و سرفصل‌های دروس دوره کارشناسی کتابداری (در شش گرایش)**. تهران، وزارت فرهنگ و آموزش عالی. شورای عالی برنامه‌ریزی، ۱۳۷۵. (بلی‌کی).

8. Coburn, Louis. "Classroom and field: The internship in American library education: an inquiry into its development and evaluation". New York, Flushing: City University Queens College, 1980.
9. MacDonald, Jacqueline M. "Practical experience in professional library education: The need for and design of a standardised internship". *Academic Univerity, Science Library*, (Jan. 1985-1987).
10. Richey, Debora; Warren, Patricia. "Inside internships: a reference librarian's perspective [and] inside internships: a student's perspective". *College and undergraduate Libraries*, Vol.4, No.1(1997): 107-115, 117-123.
11. Schmude, Karl G. "Internship as continuing education for librarians". *Australian Academic and Research Libraries*, Vol.17, No.4 (Dec.1986): 189-194.

از پیش تعریف شده انتخاب کند و برای جلب همکاری آنها تمهیداتی لازم بیندیشد.

۵. در پایان دوره کارورزی، از آنچه دانشجویان انجام داده و فراگرفته به نحو مقتضی ارزیابی به عمل آورد، و بالاخره و پیش از همه،
۶. قبل از اعزام دانشجویان برای انجام کارورزی، در یک جلسه توجیهی ارزش و اهمیت دروس کارورزی را برای آنان روشن سازد.

تاریخ دریافت: ۸۲/۲/۱۵

مآخذ

۱. براندین، رابرت. "جایگاه کارورزی در تدریس روش‌های مصاحبه مرجع". ترجمه رزا کیایی. **فصلنامه کتاب**، دوره چهارم، ۳ (پاییز ۱۳۷۲): ۲۸۲-۳۶۳.
۲. حقیقی، محمود. "آموزش کتابداری در ایران". **فصلنامه پیام کتابخانه**، دوره سوم، ۴ (زمستان ۱۳۷۲): ۲۷.
۳. سامانیان، مصیب. "بررسی نظرات دانشجویان و مدرسین دروس عملی کتابداری در باره کمیت و کیفیت دروس عملی (کارورزی، مجموعه سازی، آماده سازی و تنظیم مواد، مرجع) در مقطع کارشناسی کتابداری در دانشگاه‌های دولتی اصفهان، تبریز، تهران، شیراز، دانشگاه شهید چمران اهواز، مشهد". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۷۵.
۴. سینایی، علی. "نکاتی چند پیرامون برنامه‌های آموزشی کتابداری در دانشگاه‌های ایران". **نامه انجمن کتابداران ایران**، دوره نهم، ۲ (تابستان ۱۳۵۵): ۲۶۱-۲۷۱.
۵. کیانی خوزستانی، حسن. "نظام آموزش کتابداری در